

Jutro na Savi

Igo Gruden

Revnih peric še dremáva telesa
v vetru raznihana kakor drevesa
zjutraj na Savi v omami bleščanj.
Svet naokrog, ko da diha na dlani:
prvi so žarki že vanj nasmejani,
s tiha življenje se dramí iz sanj.

Kosi se kopljejo v solncu kraj brega,
v lokih zamišljenih lastovka bega,
vod se dotika ji bežna perot.
Savskim pericam tesnó je na svetu:
gledajo kose in lastovke v letu,
zvon se oglašá iz daljnih samot.

Vse zasopljène žené in dekleta
perejo dneve in tedne in leta
v mestu gospém, ki jim diha je mehák:
kosi zleteli so v vrh na drevesa,
kapljice vsak si s peroti otresa,
njim pa teló je kot v vodi oblak.

Most se v daljavi zasanjano boči,
vlak sredi Save za hip se razloči,
mimo peric proti mestu gre tih:
sklonjene v delu nad nagnjene plohe
z brega strmijo za njim kakor sohe,
pesem vodá se pretaka po njih.

Naše žene

Miško Kranjec

Odvetnik dr. Matija Vranc se je ženil.
Stvar sama po sebi ni bila nič posebnega, nikak zgodovinski dogodek. Celo nekaj vsakdanjega je bilo v tem, kar si je sam priznal. Kakor pa je bilo po eni strani tako nekaj klavrno vsakdanjega, je svet skušal iz tega napraviti nekaj velikega. Matija Vranc je dobro vedel, kako je zakon juridično vsestransko pretehtan in za vsak primer obdan z zakoni. Cerkev pa je iz njega napravila celo zakrament. Bržkone zato, ker so ga ljudje

omaľovaževali in celo izrabljali. Kakorkoli — Matija Vranc se zdaj, ko je imel sam s to stvarjo opravka, ni mogel otresti zavesti, da je res nekaj močno klavrnega. Kajpa, kadar je v svoji pisarni razpravljajl o nekaterih primerih zakonskega življenja ali prisostvoval na sodišču razpravam o zakonu, je gledal vse skupaj hladneje, od daleč, kakor gleda jurist bodisi veliko krajo ali celo umor.

Zdaj pa je bil sam tisti, ki je mislil in gledal kakor zločinec, ne pa kot sodnik. Kako in zakaj se je pri svojih osemintridesetih letih odločil, zdaj ni premišljajl. Kakorkoli — stvari so se toliko zapletle, da nazaj ni več mogel in tudi hotel ni.

Zgodilo se mu je, da je nekoč izjavil, bodisi premišljeno bodisi nepremišljeno ali celo bolj v zabavo: oženim se. Ko je to izjavil, se mu dalje ni trebalo brigati. Stvar so vzele v roke ženske in jo pritirale tako daleč, da se mu je zdelo, kakor bi ga vrgli na sredo velike reke in bi moral on, ki ne zna plavati, ujeti roko najbližjega človeka ter se z njim rešiti na kakršnokoli pač pusto in skalnato obrežje. Matija Vranc je res plaval in zdaj je stal tik pred obrežjem.

Če pa se je že zavedel, da je vsa ta stvar globoko klavrna ter se mu zaradi tega ni ljubilo napraviti niti enega odveč koraka, so bili ljudje okoli njega toliko prijazni, da so opravili vse namesto njega. Njegov posel je bil res malenkosten: stati je moral pred krojačem, ki ga je vrtel na vse strani, ga pretipaval kakor zdravnik, klepetal kakor ženska in mu naposled vzel vsestransko mero. Dalje je moral z nevesto, ki se je pripeljala k njemu v mesto — bila je iz podeželja — po hišah iskat stanovanja, in tretjič, da bo v cerkvi dovolj na glas rekel: da.

Že pri iskanju primernege stanovanja je sprevidel, kako lagodno je živel doslej. Matija Vranc je bil skromen glede stanovanja. Kot študent, ko ni imel preveč denarja, je vselej najel prvo luknjo, v katero je padel, ne glede na to, če je bilo stanovanje sončno ali nekoliko temačno, če je zaudarjalo po plesnobi. Tudi kasneje, ko je bil že koncipijent, je ohranil te svoje navade. Kadar je prišel v drugo mesto v službo, je prvega znanca, ki ga je srečal, pobaral za stanovanje. Ta mu je svetoval. Matija je stopil h gospodinji, tam so ga odvedli v sobo, moral je sesti in pol ure poslušati, kako je gospodinja hvalila sobico, mu navajala, kdo vse je stanoval v njej in hvalila, kako mirno je v hiši. Nikdar nihče ne kriči, se ne prepira, pred hišo je vrt in v sobo sije ves dan lepo sonce. Ko se je ženska napripovedovala, je plačal stanovanje in odšel. Potem je stanoval tam, dokler se ni odselil v drugo mesto. Glede sobe ni zahteval več, kakor da je v njej postelja in da ni mrčesa, zaradi česar si je vse luknje in posteljnino skrbno ogledal, čeprav se je s tem gospodinji spočetka nekoliko zameril.

Ko je prišla njegova nevesta in sta se popoldne odpravila po mestu za stanovanjem, se ga je lotil obup. Najprej mu je doma povedala, kakšno

stanovanje hoče. Verjel je, da je takih stanovanj v mestu več kot preveč. Katja, njegova nevesta, si je vsako stanovanje preskrbno ogledala: kako leže sobe, če so okna obrnjena na sonce, kakšno sonce prihaja v sobe: predpoldansko ali popoldansko. Stanovanje je moralo biti tako obrnjeno, da je imelo okna i na vrt i na cesto. Ko sta Katja in gospodinja ogledovali sobe, prereševali vsa vprašanja in nameščali z besedami novo pohištvo ter odrejali vsaki stvari svoje mesto, je zleknjen na divanu pokadil tri cigarete in pregledal nekaj Planinskih vestnikov in Domačih prijateljev; ko je bila stvar naposled opravljena, je srečen odprl listnico in odštel najemnino. Oddahnil si je.

H Katji in njenim staršem, ki so imeli svoj dom na kmetih — oče je bil bivši poslanec in veleposestnik, majhen industrijalec in trgovec, — Vranc Matija poslednje čase ni zahajal, čeprav bi imel še kaj časa in tudi daleč ni bilo. Bal se je vseh predolgih in malenkostnih posvetovanj in razprav. Razkazovali so mu pohištvo, ki ga bo Katja dobila, menili so se z njim, koliko žlic in kuhalic je treba, kakšne copate ima rajši; kje se vse to dobi ceneje, ne da bi bilo kvalitetno slabše. Tast ga je mučil z zastarelo politiko, se navduševal za neko železniško progo, ki bi se obilno rentirala in bila za slovensko gospodarstvo tako potrebna. Vse načrte in misli, ki jih je skoval že nekoliko ostareli tast, je predložil Matiji Vrancu, kakor bi bil dr. Matija Vranc parlament ali minister za železnice. Katja pa ga je vodila na obiske k sorodnikom, ga seznanjala s svojimi dragimi in ljubimi znanci in stričniki, ki jih je Matija zasovražil, še preden jih je videl. Niso ga brigala njena prejšnja znanstva, vznemirjalo ga je le, da se nekako baha z njimi, ki jih je on imel vse za delomržneže, skrbeče in brigajoče se samo za to, da bodo čimbolje opravljeni, da bodo čimbolj neslano govorili in podobno. Vse to je bilo mnogo mučneje kakor najenostavnejša pravda, ki jo je moral zamotati samo radi tega, da je bila videti lepša in da ga stranka ni zasovražila, ker jo je bil izgubil, čeprav je že naprej vedel, da ni mogoče ničesar izvleči iz nje.

Dr. Matija Vranc se ni ženil iz ljubezni, kakor se taki stvari po navadi reče. Prav to pa je bilo po njegovem mnenju pri vsej stvari najbolj klavarno. Ko se človek ženi iz vroče, burne ljubezni, stopi v zakon brez velikih predsodkov, omamljen od nepoznanega čara. Prepričan je, da je našel veliko dragocenost — ženo —, ki jo bo namestil v svojem stanovanju in jo bodo vsi prijatelji občudovali, sam bo pa moral paziti, da mu je kdo ne ukrade. Tako ljubezen je imel v življenju samo enkrat, v svojem dvaindvajsetem letu, ko je prišel na univerzo. Če bi se bil tedaj oženil, bi bila vsa stvar lepa, predvsem pa popolnoma drugačna kakor zdaj. Že res, da ni bila ženska, ki jo je tedaj ljubil, kot se je izkazalo kasneje, bogve kaj prida. Toda kdo mu more zagotoviti, da je ta drugačna? In sploh, kje je ženska, ki bi lahko o njej dejal, da je drugačna, kakor je bila tista, ki jo

je nekoč ljubil? Če bi se pa bil v svojem dvaindvajsetem letu oženil, bi teklo zdaj življenje po nekem tiru in bilo podobno vsem drugim življenjem. In če bi se v tistem življenju pojavili preokreti, če bi prišlo med njim in tisto njegovo ženo do poloma, kakor se reče, bi bilo v vsej stvari nekaj lepe, človeške tragike. V tem zakonu te tragike ne more biti, predvsem, ker je Matija Vranc zdaj zrel mož in ker dela vse premišljeno, vsaj do neke mere. Pretuhtal je stvari na vse strani. Razveseljivo to razmišljanje ni bilo, toda pod črto, ki jo je potegnil pod vsa razmišljanja in račune, je moral napisati vsoto, ki je bila bedna: poroka.

Že res, da je bilo danes marsikaj neprimerno ugodnejše, kakor pred šestnajstimi leti, ko ga je skoraj zaneslo v zakon. Zdaj je odvetnik, samostojen človek. Ima svojo pisarno, v kratkem bo potreboval koncipijenta, ker sam ne zmore vsega dela. Stranke prihajajo k njemu, kakor množice v cerkev. Tako si je ustvaril svoj gospodarski položaj, ki ni bil slab. Uvaževanja vreden položaj ima v družbi, ustvaril si je zveze na vse strani, lotil se je nekajkrat z veliko srečo politike in lahko si je v tistem dejal, da je mož bodočnosti, vsaj v nekem pogledu. Ko bo imel svojo družino, bo v nekaterih stvareh samo še pridobil, na ugledu in na premoženju.

S te strani je bilo to vprašanje ugodno rešeno, to si je moral priznati in nekdo mu je naravnost povedal, kako je lahko srečen in vesel, da se ni mlad oženil. Kajti zdaj je dobil bogatejšo ženo, kakor bi jo bil tedaj. To je bilo res.

Toda bile so še druge stvari, ki so ga vznemirjale in ki nikdar niso bile tako razveseljive kakor vprašanje denarja in ugleda.

O tem, kar ga je vznemirjalo poslednje čase, ni nikdar z nikomer govoril. V teh letih ni imel intimnih prijateljev. Sicer bi bil lahko povprašal svoje znance, starejše in mlajše, ki so bili poročeni ter so imeli dragocene izkušnje. Najbrže bi nekateri molčali in se izognili odgovoru, dobil bi pa na vsak način koga med njimi, ki bi si upal biti toliko odkritosrčen, da bi mu povedal naravnost. Mnogo jih je bilo v zakonu razočaranih, čeprav niso javno govorili o tem; bili pa so tudi taki, ki so že deset let in še več srečno vozili svojo barko po svetu in se počutili nadvse srečne.

Tega ni povprašal nikjer, kakor bi se bal, da se osmeši. Zato pa je tem več razmišljal sam, kadar se je doma zleknil po postelji. Mislil je na vse, kar ga čaka v življenju.

Ko je bil mlad in študent, je ljubil mlada, lepa dekleta. Nekaj mesecev jim je razlagal velike načrte, hodil z njimi na izlete in živel. Pri dekletih se je ljubezen končala sicer s solzami, vendar nekako vsakdanje; če so ga varale, ga je sicer vznemirjalo, začel pa je brez premišljanja drugod. Potem se je zaljubil v gospo, pri kateri je stanoval, in ki je imela

profesorja za moža. Ljubezen s poročenimi ženskami mu je mnogo bolj ugajala in ga je vsestransko zadovoljila, bolj kakor ljubezen z mladimi dekleti.

Poročene žene so bile mnogo bolj stvarne, čeprav polne vzdihovanja, tožbá o svojem nesrečnem zavoženem zakonu; udajale pa so se mu, kakor padajo zrela jabolka z drevesa, če se veje le malo dotakneš. Ta prvi uspeh pri poročni ženi ga je zanesel. Poslej ni pri dekletih več začel. Preveč vsakdanjega je bilo v tem. Iztrgal si dekle študentu iz naročja ali pa mlademu, komaj nastavljenemu učitelju; bila je takoj vsa tvoja, sanjala je o poroki, o srečnem življenju. Ko si jo zapustil, je sicer nekaj časa jokala, potem pa poiskala drugega študenta ali učitelja, slednjič se je poročila s kakim uradnikom in bila zadovoljna. Pri ženah je bilo drugače. Te so bile na eni strani vezane na svoje može, ki so bili ali navadni uradniki, učitelji, odvetniki, zdravniki ali bogati zasebniki. Imele so otroke, včasih celo hčerke za možiteve. Na cesti so se zvesto oklepale roke svojega moža, sedele v kavarni pri njem v spoštovani družbi, doma so kuhale, ukazovale deklam, vzgajale pobožno otroke, skrbele in čuvale nad svojimi že doraslimi hčerkami. Povsod so kazale pošteno in resno lice, zasebno pa niso bile nikdar toliko krepostne, da ne bi padle, če se je ponudila količkaj ugodna prilika. Naposled ga je zavedlo, da je namenoma iskal žene, kakor bi hotel preizkusiti njih moralno trdnost in zvestobo. Če se je zgodilo, da je našel trdnjšo, tedaj jo je zalezoval toliko časa in s tolikšno vztrajnostjo, dokler je ni premotil.

Nekaj let je bil srečen, pijan svojih velikih uspehov ter se posmehoval varanim možem. Pri vsem tem je doživel nekaj škandalov in lahko si je priznal, da je bilo njegovo življenje nekaj let zanimivo, razburljivo in ga je bilo vredno živeti. Celo poiskati si je moral — bil je še koncipijent — novo mesto in se preseliti.

Ko je postal odvetnik, je postal zmernejši, čeprav se poročenim ženam še ni odrekel. Ljubezni so trajale zdaj dalj časa, do javnih škandalov ni več prišlo. Ženske same so bile nezanimive zaradi svoje prenagle predaje.

Ta sprava s samim seboj in s svetom, v katerega se ni več tako vsestransko vtikal, ga je pripravila do tega, da se je sklenil poročiti. Vse, kar je počel doslej, se mu je zazdelo že brezplodno in čutil je, da prihaja čas, ko se bo moral baviti z nečim, kar ne bo enodnevno, mimobežno, temveč bo zapustilo kako sled za njim. Pojavil se je strah pred smrtjo, videl je vso svojo brezplodnost na svetu, in vendar je imel nekoč velike cilje, ter primerne zmožnosti, kar so mu vsi priznavali.

In šele zdaj, ko je bil že tik pred poroko, ko je še neprestano tuhtal vso stvar, se mu je obudilo — ne njegovo preteklo življenje, ki je bilo tako burno in razkošno — obudila se mu je podoba bodočnosti in ta se mu je zazdela tako klavrna in bedna, da ga je obšel nepoznan strah.

Poroka sama na sebi ni bila stvar, nad katero bi se moral razjokati. Njegov položaj je bil zdaj tak, da bo lahko ugodno živel in skrbel za svojo družino. Imel bo ženo, otroke, imel bo sčasoma svojo vilo — to sta s Katjo že sklenila — ukvarjal se bo s politiko in ni izključeno, da doseže še lepe uspehe. Na zunaj bo kaj lahko postal še uglednejši in celo slaven, nemara bodo pisali časniki o njem, ga hvalili, napadali in prinašali njegove slike — toda, ali je to vse? Če bo njegovo življenje na zunaj tako uspešno in srečno, kakšno pa bo z zasebne strani? Mar se mu vse to, kar je počel z drugimi, ne bo nekoč prav obilno vračalo? Čez dvajset let bo star in izčrpan, prišli bodo mladi ljudje, njegova žena, ki ima zdaj devetnajst let, bo še dovolj mlada, da jo bo življenje mikalo. Na sestankih s temi, zdaj še nepoznanimi ljubimci bo govorila o svojem možu vsaj tako zaničljivo, kakor so druge govorile njemu o svojih.

Ali pa bo treba čakati celih dvajset let, ko bo imel že skoraj šestdeset? V tem primeru bi bil lahko zadovoljen — dvajset let bi vendar živel nemoteno. Tedaj bo lezel že v dve gube, plešast bo, nosil bo v žepu dva časnika, na vrvici očala, trd kavčukast ovratnik, rokavi mu bodo lezli izpod suknjiča — prav bedna prikazen bo. Žena bo spočita, željna življenja, ki ji ga ne bo mogel več dajati. Vrh tega pa je videl, da je vsakega zakona nekako že v treh letih konec. Tedaj je vsaka žena pripravljena stopiti na stranpota.

Ali pa bo treba čakati cela tri leta? Da bi bil zakon, kot se reče, vsaj tri leta srečen in vsestransko zadovoljiv? Ali se ne bo skrhal že v prvem letu? In naposled, kdo mu zagotovi, da se njegova nevesta že zdaj, tik pred poroko, ne udaja bivšim ljubimcem? Saj sta zakon in ljubezen vendar dve tako nasprotujoči si zadevi, ki se ne moreta nikdar srečati.

Zato ni bil niti malo zaljubljen. Zaljubljen je bil nekoč v mladih letih, ko je brezupno in brez pokoja ljubil kmečko dekle in neko prepan-distko hkrati. Do svoje neveste ni čutil niti sence tiste velike strasti. Ko se ga je držala za roko in ji je moral govoriti lepe besede, je neprestano mislil, kako se bo ista ženska nekoč sprehajala z nekim drugim, ki ji bo pripovedoval velike besede.

Kljub vsemu temu je mirno in udano čakal nedelje, samo toliko ne-strpen, kolikor je želel, da bi bilo vse skupaj čimprej mimo in bi že bil v tistem življenju.

Ob tem tuhtanju, ki ga sicer nikakor ni vrglo iz ravnovesja, samo voljo mu je jemalo, se je pripetila v petek popoldne še majhna zadeva, ki ga je v njegovih mislih še bolj utrdila in ga razočarala. Vendar ni mislil, da bi bilo dobro razdreti poroko. Na eni strani je že zlezal preveč noter, na drugi pa zdaj ni bil nikak koncipijent, še manj študent, temveč odvetnik, ki mu mora biti več do zunanjega uspeha in položaja, kakor pa do malenkostnih osebnih nevšečnosti.

V pisarno je prišla gospa Kleinova. Sprejel jo je v svojem kabinetu.

Gospa Kleinova je bila njegova poslednja ljubezen tiste vrste, s katerimi je polnil svoje življenje zadnja leta, čeprav je bila pri tej majhna razlika. Tej ljubezni je bil zaradi nejasnega vzroka zvest nad eno leto in si je moral priznati, da je bilo v njej nekaj več, kakor je običajno doživljal. Sumil je sicer, da je vzrok tudi v tem, ker je postal umirjenejši, da ni imel toliko časa za spremembe... in da je starel.

Ta ljubezen v bistvu še zdaj ni bila zaključena, čeprav je nastala v njej z njegovo poroko nepremostljiva razpoka. Matija Vranc je na Emilijo Kleinovo še vedno mislil. Moral si je priznati, da je bila lepa ženska, niti malo ne tako sentimentalna, kakor večina drugih. Nič ponarejenega ni bilo na njej in je to ljubezen, ki je bila verjetno prva v njenem zakonu, vzela zelo resno. Celo nekaj tragičnega je bilo v vsem tem.

Emilija je bila žena davčnega uradnika Kleina. Gospod Klein je spadal med ljudi, ki so kakor Matija Vranc prihajali v mesto s kmetov. Prilike mu niso dale, da bi se povzpел tako visoko, kakor Matija Vranc in kakor je mogoče sam sanjal. Zadovoljil se je z življenjem, kakršno je pač bilo. Bil je skromen uradnik. Svojo službo je opravljal vestno, v družbi pa je bil tih in molčeč. Nikomur ni bil podrejen, zakaj povsod je uveljavil svoje mnenje, če je bilo potrebno. Imel je o svetu svoje misli, v teh stvareh je nadkriljeval svojo okolico. Matija Vranc je z njim govoril samo nekajkrat in moral si je priznati, da ve Klein o vsem mnogo več, kakor on. Kajpa, Vranc je bil zgovoren in tej zgovornosti Klein ni bil kos. Sicer je pa redko prihajal med ljudi. Posedal je doma, se igral z edinim otrokom, ki ga je imel, ali pa čital iz svoje knjižnice, ki si jo je bil nabral v nekaj letih.

Klein je imel svojo ženo rad, o tem Emilija sama ni dvomila. Vendar je ta nekoliko suhoparna, nikdar strastna ljubezen ni zadovoljevala. Bila je preveč mirna in zdelo se ji je premalo samo to, da jo mož spoštuje, da jo ceni in da ji v vsem ustreže.

Matiji Vrancu ni bilo nikdar hudo, kadar je vdrl v tuje življenje. Vedel je, da se bo vse zakrpalo. Pri Kleinu pa mu je bilo nekako neprijetno. Ne morda zato, ker je Klein ljubil svojo ženo, ker je bil soliden človek. Toda dobival je skromno plačo, nikdar si ni upal, niti mogel nič privoščiti. Skrbel je z veliko ljubeznijo za otroka, hkrati pa je vse, kar je mogel, žrtvoval za svojo ženo, da je mogla biti vedno dostojno, celo nekam lepo oblečena. Naposled Matija niti sam ni vedel, zakaj mu je bilo neprijetno, kadar se je srečal s Kleinom, kateremu je zavajal ženo. Kaj takega se mu ni nikdar primerilo. Ni vedel, odkod ta čustva.

Na drugi strani pa si je moral priznati, da ga po mnogih letih Emilija vse močneje privlačuje, kakor so ga druge ženske. In čeprav je sklenil, da bo pretrgal to razmerje, bolj zaradi Kleina, kakor zaradi nje, se mu

ni posrečilo. Mogoče je tudi to bil razlog, da se je hotel oženiti. S tem bi se stvar sama po sebi razbila. In res — ko se je razvedelo, da se bo poročil, je Emilija govorila poslednjič z njim. Razjokala se mu je v naročju, ga ozmerjala, mu očitala vse mogoče stvari in ko je odšla, si je oddahnil, ker je mislil, da je zdaj, hvala bogu, vsega konec.

Emilija je še prišla.

Obstala je pri durih kot bi bila malo v zadregi. Bila je lepo oblečena. Matija je vedno cenil njen okus, s katerim je izbirala barve svojih oblek, način, kako si je dala šivati obleke. Njen obraz je bil mlad, svež, barve je spretno uporabljala in si mladila kožo. Moral si je tudi priznati, da je bila od žensk, kar jih je srečal, najlepša in v tem je čutil sled zadoščenja.

Matija Vranc je bil v rahli zadregi. Nič novega ji ni imel povedati; ponudil ji je stol. „Sedi,“ ji je rekel in ji hotel seči v roko, kar pa je odklonila.

„Hvala. Nimam časa.“

Nima časa, je obšlo Vranca in hotel se je trpko nasmehniti. Koliko lepega odveč časa je imela prej. Naposled — prav, da je tako. Saj bi mu bilo neprijetno. Tu bi sedela, se razjokala in samo tolažiti bi jo moral.

„Saj menda nisi prišla uradno?“

„Ne. Zasebno sem prišla — saj menda dovoliš? Saj res ne bom dolgo. Prinesla sem ti tvoja pisma. Lahko bi prišla mojemu možu v roke in bi jih uporabil proti tebi, ko boš poročen solidno živel. In — mogoče bi mene kdaj prevzelo, da bi se pred tvojo ženo pobahala s tvojimi pismi.“

„Hvala ti na tej skrbi in dobroti. Ženi sicer nisem ničesar zatajil, če je hotela kaj izvleči iz mene — vendar, kdaj kasneje bi bilo res neprijetno, tebi in meni. — Lahko bi jih pa bila zažgala, če jih nočeš hraniti. Mogoče bi se pa kdaj vendar spomnila na te čase. V veliki razdalji postanejo nekatere stvari lepše, kakor so od blizu. In tedaj bi si rekla: Saj je bilo vendarle lepo.“

„Lepo,“ je rekla ironično. „Rada bi vedela, kaj pomeni pri tebi: lepo. Sam dobro veš, kako je bilo vse samo velika laž. Še zdaj hočeš lagati.“

„Ampak, Emilija,“ je rekel pomirjevalno. „Če si prišla, da bi se še enkrat pomenila, tedaj sedi. Zdaj je še čas in prilika. V nedeljo se poročim, kakor veš, tedaj ne bo več take prilike in kakršenkoli pomenek bo brezpredmeten.“ Pomolčal je, se ozrl skozi okno na ulico, pod platane, na sinje predjesensko nebo. „Rad bi vedel,“ je nadaljeval, „kaj si hotela od ljubezni. Rekla si, da si nesrečna v življenju, ker imaš pustega moža, ki se rajši peča s svojim otrokom in knjigami kakor s teboj. Ljubezni si hotela — dal sem ti jo. Več kot eno leto sem te ljubil brez laži. In že si se razvadila. Misliš, da so vse žene tako srečne, da lahko ljubijo in so ljubljene? — Lepa si, prišel bo spet kdo, ki te bo ljubil, če boš želela. Saj si rekla, da ti samo ljubezni manjka. Poročena si, otroka imaš in moža, ki

skrbi zate, da nisi lačna in da si lepo oblečena. — Naposled, moji ljubezni do tebe nimaš kaj očitati. Pošteno, brez laži sem te ljubil.“

„Tako ljubezen človek lahko pobere kjerkoli na cesti.“

„Govoriš, ne da bi pomislila, da s tem ponižuješ samo sebe. Življenje nas vseh je sicer res bedno. Koliko nesporazumov, zmed, prerekanj, prevar, sovraštva, zavisti, izpodkopavanja. Družine podiramo tjavendan, ne da bi jih krpali. Mogoče pa je vse to le lepo. Tvoj mož, ki je pameten, bi dejal, da je vse to nujno. — Človek ne sme biti nikdar malenkosten, potem je srečen.“

„Upam,“ je dejala in gledala mimo njega skozi okno na streho nasproti stoječe pritlične stare hiše, kjer sta se ljubila dva goloba — „da tudi ti ne boš v življenju malenkosten. Ko ti bodo te dni drugi čestitali in ti želeli srečo v zakonu, ti jaz želim — in zato sem tudi prišla, da ti izrečem te čestitke —, tedaj ti želim, da bi te žena varala v življenju, kakor smo me varale zaradi tebe svoje može. Posmehoval si se jim, tem našim možem. Bili pa so vendar poštenejši kot ti. — Srečna bom, ko te bom videla na ulici, ko boš vodil svojo ženo in se ponašal z njo, misleč, kako je vse lepo. Mi, ki bomo oddaleč gledali, pa bomo vedeli, da te vara in tudi s kom te vara.“

Zganil se je. Rahlo je priprl oči in jo gledal kakor skozi meglo. Potem se je obrnil proti oknu. Listje na platanah je bilo negibno, rahlo je pričelo porumenevati. Čutil je, kako ga je nekaj prijelo. Čez čas je hladno in mirno dejal:

„Vem, da si želiš kaj takega. Nikakor ne izključujem, da doživiš to veselje. Videl sem, da na svetu ni ženske, ki bi mogla biti do konca zvesta. Toda vse to bom prenašal jaz in bodi prepričana, da bom dovolj močan. Če ne bom naravnost vedel, da sem varan, vsaj nikdar ne bom prepričan, da nisem in ne morem biti. O tem sem mnogo premišljal. — Ali mi imaš še kaj povedati?“

„Ne,“ je dejala mirno in videti je bilo, da se ji je nekaj odvalilo s srca. „Ničesar več nimam povedati. Morda je tudi to bilo odveč. Pa sem ti morala povedati. Dolgo sem se borila s seboj, dva dni bi še trebalo vzdržati. Nisem mogla — — preveč rada sem te imela.“

Zganila se je, zdelo se ji je, da se je preveč izgovorila.

Ni vedela, kdaj je obstal ob njej, kdaj jo je prijel za roke in jo potegnil k sebi. Zagledal se ji je v oči. Videla ga je: ves, kakršen je bil, kar ga je poznala. Nikdar se mu ni mogla ubraniti.

Poljubil jo je. Hotela mu je ubraniti, pa je čutila, da se mora predati in vedela je, da se mu bo predala, kadar bo pač prišel.

„Emilija,“ je dejal tiho, „bolje bo, če ohraniva to ljubezen kot nekaj lepega in velikega. Ti, ki nisi zadovoljna s svojim možem — kakor no-

beni ženska na svetu — — in jaz, ki bom v življenju, o tem sem prepričan, dovolj varan. Sveta midva ne bova spremenila in nihče drugi.“

Čez čas se je odpravila. Stala je mirna sredi sobe, kakor bi se med njima ne bilo nič zgodilo, kot da se nista nikdar sprla in nikdar pobotala. Popravila si je obleko, počesala si je lase za ušesa, pobarvala si je ustnice in si s pudrom popravila lice.

„Pisma pa le shrani,“ je rekla. „Ne bi rada imela spominov.“

„Zbogom, Emilija,“ ji je stisnil roko in čutil, kako ga je nekaj prevzelo, kako mu je sedelo v prsih. „Naše življenje je res bedno in klavrno. Lepo je samo tisto, kar je prepovedano, kar človek ukrade, ali si odnese s silo, lepo je, kar beži pred zakoni.“

To se je zgodilo dva dni pred njegovo poroko. Stvar sama na sebi se Matiji ni zdela vredna premišljanja, nasprotno, zdelo se mu je v skladu z vsem njegovim življenjem, z dosedanjim in bodočim. Pravzaprav je bila nekak lep zaključek dolgih let, od prve študentske ljubezni pa vse doslej, ko prestopi mejo te dobe in preide v popolnoma drugačno: v zmerno, vsakdanje, v nekih ozirih dolgočasno skrupucano življenje. Njegov zakon ne bo srečen; to razodeva že ta bedna priprava nanj. Kakor je bila ta ljubezen z Emilijo Kleinovo podobna vsem drugim njegovim ljubeznim, je bila v svojem globokem bistvu le nekoliko drugačna od drugih. Nikdar ni pri nobeni ženski, kar jih je ljubil, razmišljal, ali bi bilo vredno z njo začeti, jo spraviti do tega, da se loči od moža in jo potem poročiti. Pri Emiliji se mu je nekoč to primerilo.

Toda tudi Emilija se je odmaknila, čeprav — ta vtis je zdaj imel —, ne bo nikdar pozabljena.

V soboto je opoldne zaključil svoje delo; dekleti v njegovi pisarni sta mu čestitali k poroki. Zato je privlekel iz omare nekaj pijače, ju pogostil ter se zabaval z njima. Naposled pa se je odpravil na stanovanje, da se pripravi in odpelje k nevesti.

Gospodinja je bila nekako ganjena, kajti to je bil poslednji obed, ki mu ga je pripravila. Ko se vrne, ga ne bo več tu. Imel bo svoje stanovanje, žena ali dekla mu bo kuhala in stregla. Gospodinjin dekleta so se sukala zunaj na hodniku in glasno govorila. Vse to je bilo nekaka svečana predpriprava, s čimer so ga opozarjali na jutršnji dogodek.

„Ali nas pridete še kdaj pogledat?“ je vprašala gospodinja. Videl je, da ne more oditi iz sobe. „Ali nam predstavite gospo soprogo?“

„Oh, mislim, da še pridem. In zakaj ne? Priznati moram, da sem se pri vas dobro počutil.“

To je dejal Matija Vranc vsaki gospodinji, kadar je odhajal. In povsod je bilo enako: nekje zunaj so glasno govorila domača dekleta, da bi človek stopil med nje, prijel najbližjo in jo poljubil za vse ostale, tako iz neke prešernosti.

Zdaj ni bilo v njem nikake prešernosti. Če bi mu vsi toliko ne govorili, kaj bo jutri, bi se niti ne spomnil. Prav mirno bi opravljaj svoj posel dalje, se zjutraj spočit in miren dvignil, sedel na vlak, se odpeljal in tam stopil v cerkev, da se izvršijo potrebne formalnosti.

Ko je ostal sam v sobi ter se za trenotek zleknil, da bi se malo odpočil in še enkrat premislil vso stvar, se je spomnil najprej Emilije in njenih pisem. Pisma je pustil v pisarni. Zakaj jih ni vzela? Saj bi jih vendar lahko imela za lep spomin. Ali mu jih je prinesla res samo zato, da bi nekako pretrgala vse, kar je bilo med njima? Ali je bila to samo igra?

Kakorkoli — to je zdaj minilo. Treba je misliti na Katjo. Skušal si jo je predstaviti. Čudno se mu je zdelo, da je nikdar ni mogel prav določno priklicati v spomin. Če je mislil na Emilijo, je stala pred njim vsa živa. Ta pa je bila tako nejasna, nekam tuja, neprijazna.

Jutri torej se bo zgodilo: postal bo mož, oče, gospodar —, imel bo obveznosti, svojevrstne dolžnosti. Moral bo voditi ženo na sprehod. Če bosta imela kaj otrok, bo treba riniti pred seboj voziček, iz katerega bo gledala debela, kuštrava, neizrazita glava. Žena bo hodila zraven, debela v telo, ozirala se bo za oficirjem ali za komerkoli.

Ali pa mu bo vendarle zvesta? Če je zvestoba res mogoča na svetu, bi moral imeti res srečo, da bi bil prav on tisti, ki bi se s tem hvalil. Ko je bil poslednje čase večkrat skupaj s svojo nevesto, je ni nikdar spraševal, kaj je počela v življenju. Naravno se mu je zdelo, da je že kdaj ljubila — in kolikor je mimogrede slišal, ne tako malo —, toda v trenutkih, ko ga je vendarle zaneslo, da se je predal strastem, je hotel imeti od nje zagotovilo, da ga ne bo v življenju nikdar varala.

Pogledala ga je začudeno: „Kako moreš misliti kaj takega!“ je dejala in bila skoraj užaljena, da jo dolži nečesa tako podlega. Tedaj je verjel, da bo toliko močan, da jo bo vedno pridržal pri sebi. Kakor hitro pa se je odmaknil, že mu je vstalo, da bo njegovo življenje podobno vsakemu drugemu, da je vse to samo močno smešno.

Ko se je proti večeru zbudil iz lahke dremavosti, se je napravil, pospravil nekatere stvari v kovčeg in ujel paglavca na cesti, da mu je ponel kovčeg na postajo.

Molče in svečano je koračil in čutil, kako ga vsi opazujejo po ulici. Ženske so slonele na oknih in videz je bil, da se opirajo na mogočne prsi. Pozdravljati je moral na vse strani; neprestano je dvigal klobuk. Čutil je, kako mu leze kri v glavo.

Zdaj so vsi resni, ga je obšlo. Toda, če bi prisluhnil, bi lahko slišal, kako se mi smejuje. To ga je jezilo. Ali se mu ne posmehujejo že naprej? Kaj niso vse ženske do neke mere močno zlobne? Zdaj bodo — človek bi dejal — čakale tu na oknih tako dolgo, da se bo vrnil z ženo. Prav tako kot zdaj jih bo moral pozdravljati. Presodile jo bodo, kar naposled ne bo

nič hudega, temveč zelo človeško, hkrati pa bodo želele, da bi njegova žena postala isto, kar so one: prav tako nezvesta, klepetava, zavistna. In žalostno bo samo to, da se bo vse to uresničilo.

Kadil je cigareto za cigareto in čutil, da ga stvar le nekoliko vznemirja. Vlaka še ni bilo. Na postaji je bilo dokaj potnikov, še več pa onih, ki prihajajo k vsakemu vlaku gledat, kakor bi se bogve kdo peljal mimo. Vranc se ni ozrl nikamor. Bal se je, da bi zagledal kje koga znanega, se moral z njim spustiti v nadvse mučen pogovor, sprejeti čestitke, se zahvaljevati in biti resen. Zato je stal ob strani. Gledal je prek tirov na ono stran proge, kjer je stalo skladišče. Tam dalje je bilo nekaj drevja, ki je bilo še vedno lepo zeleno, čeprav se je tu in tam poznala že prva jesen. Še dalje kos mirno počivajoče ravnine. Nanjo so padali poslednji žarki, mimo pokopališča je vodila široka državna cesta, nekdo se je peljal po njej, za njim se je dvigal obupen prah.

Na postajo je pridrvel vlak, se ustavil, izpuščal paro, potniki so se zganili, posegli po kovčegih in se vsuli proti vagonom, loveč se za vrata, da bi si kot prvi našli najboljši prostor. Nekateri so se še poslavljali. Na postajah je vedno toliko tega nekoliko nespodobnega poljubljanja na obe lici, med mladimi in starimi, mahanja z roko, kadar se vlak zgane, in nekam posili zasolzenih oči.

Matija Vranc je odložil svojo prtljago na polico, sedel v kot k oknu, ki ga je odprl, da bi mu prihajal v obraz svež zrak, in se rahlo ozrl skozi okno proti postaji; saj zdaj ga ne more nihče več vznemiriti in motiti.

Zapore ob cesti so bile spuščene. Poleg je stalo nekaj ljudi in mahalo potnikom v vlaku. Matija Vranc je hladno zrl vse te ljudi, ki so mu bili ta dan tako tuji. Potem se je zganil: med njimi je stala Emilija Kleinova. Oklepala se je roke svojega moža, pred njima je stal njun otrok, ki je prav tako mahal, kakor je videl druge otroke.

Emilija se ni zganila, ni mu pomahala. Morda, ker je bila s svojim možem? Mogoče pa se je vendar zavedela, da je zdaj vsega konec.

Matija Vranc se je naslonil na okno: večerni hlad je prihajal s polja, s travnikov in bližnjih gozdov. Nekaj mirnega, spokojnega je ležalo na vsej pokrajini, samo cesta je še vedno živel: še vedno se je dvigal za redkimi vozovi prah in legal na obe strani ceste na polja.

Kako bo jutrnji dan drugačen od današnjega, ga je obšlo. Zazdelo se mu je, da je v življenju nekaj hudo krutega, sovražnega. — Ne, saj nima pomena razmišljati. To mu je bilo v življenju vedno tako tuje. Z razmišljanjem ne prideš nikamor. Treba se je ukloniti, sprejeti stvari mirno in udano, z zavestjo, da je bogve na kak način vse to nujno potrebno.

V četrtek se bo vrnil s svojo ženo v to mesto. V petek bo imel vse dopoldne razprave. Popoldne bo treba delati obiske, predstaviti svojo ženo vsem prijateljem in znancem. Mogoče bo nanese, da jo bo predstavil tudi

Emiliji. Ali ne bodo njene oči spraševale, kako je — —. In mogoče bo že tedaj v duši moral priznati: Emilija, izpolnila se je tvoja želja!

Ne ne, tako spet ni v življenju. To so neumnosti. To je samo neke vrste bolezen, navaden glavobol, razdraženi živci, ker se dogaja nekaj, čemur ni kos in ga razburja.

Nekoč kasneje — takrat, da, takrat bo vodil svojo ženo po cesti v park na sprehod. Pred seboj bo res vozil voziček, kjer bo čepel kuštrav, debelušen otrok, ki mogoče niti ne bo njegov, žena — debelušna —, se bo sprehajala ob njem, metala oči na vse strani, on bo pa neprestano tuhtal, katerega od vseh teh, ki ga tako spoštljivo pozdravljajo, ljubi, s katerim se mu posmehujeta, kadar sta sama.

Življenje se ponavlja, to je vedel. Tako se bo ponovilo vse, kar je doživljal on.

Naslonjen na okno je zrl po ravnini, proti vasem: bele hiše so stale tam, iz njih se je dvigal dim; gospodinje so kuhale kmečko dišečo večerjo, ki bi človeka spravila v prijetno razpoloženje. Poslušal bi smeh sosedovih deklet, se oziral za njimi, mladimi, ki imajo tako polne kmečke prsi, široka usta in živahne plave oči.

Srkal je vase večerni zrak; prijetno mu je del ta hlad, ki je vel z vseh strani.

Jutri, si je dejal. In ni mogel objeti vsega, kar se bo zgodilo jutri. Vse doslej je bilo to, kar se bo jutri zgodilo, tako nekaj vsakdanjega. Zdaj se je zbal tega. In polglasno si je dejal, ko se je odmaknil od okna:

— Tudi to bo minilo.

V soboto zvečer je prišel na kavarniški vrt. Tam je našel vso družbo, v kateri se je včasih sukal. Predstavljal je svojo ženo onim, kateri je še niso poznali.

Vmes sta sedela tudi Kleinova.

„Emilija - Katja.“

Nekaj ga je obšlo ob teh besedah. Kakor bi hotel primerjati obe ženi. Prva zrela, nekam umirjena, na višku svojih moči, lepote in zapeljivosti, druga mlada, še vsa nejasna, razvajena, brezskrbna, vesela in hvaležna za vsak nasmeh, ženska, ki bi se še igrala, ne misleč na to, da so nekatere igre nevarne.

Ko so sedeli, se je Matija srečal z Emilijinimi očmi.

Navdalo ga je nekaj boleznega, kar pa je skril vase. Nikdar, si je dejal, ne boš izvedela, da se je tvoja velika želja že izpolnila. Vedel je pa, da bo nekaj doživela: nekoč se mu bo lahko posmehovala, misleč, da ne ve, kako ga varajo. Toda on bo tudi tedaj stal trdno, omagal ne bo nikdar.

Življenje se vedno obnavlja, to je zdaj vedel. Pri njem se bo stotero obnovilo.

Dvignil je kozarec in počasi pil, ne da bi odmaknil pogleda od nje. Ta večer se mu je zdela še bolj lepa in mikavna. Ali bi je ne bilo vredno še enkrat zavzeti?

Ljubezni vonj

Lili Novy

I.

Ljubezni vonj je dragocen
kot vonj pomladnih trav v razcvetu.
Ah, enkrat le v življenja letu
spoznaš skrivnosti vseh semen.

Le enkrat čutiš dih ognjen,
življenja dih, po gorkem svetu,
utrip vodá po vsem planetu,
sladkosti zemskih vseh bremen.

Ah le takrat ti to je dano,
da do srebrnih korenin
potokov sežeš, do višin

v sinjino, v rožnato prižgano,
tja, kjer se v nežni cvet oblaka
kristalni sok zemljé pretaka.

II.

Takrat si vse, kar čutiš, ti,
si trava v senci in tišina,
si pesem in vodé gladina,
si ptice krik in smreke kri.

Srce goreče, ki trpi,
je zemlje skrita globočina,
in tvoj obraz nje površina
ki se ob solncu zasmeji.

Takrat si dih, ki vse obveje,
kot žila biješ vsepovsod,
oživljaš in razgrevaš plód;

kot veter si, ki zvezde šteje,
in preko časa in daljav
si večni vonj cvetočih trav.